

XAVFSIZLIKNING NARXI - ABADIY HUSHYORLIK

Maxmudov Y.

P. A.h.d. Dotsent Toshkent To'qimachilik va Yengil Sanoat Instituti

Salimov Temurbek Normurod o'g'li

Magistrant Toshkent To'qimachilik va Yengil Sanoat Instituti

Annotatsiya

Maqolada mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligining zamonaviy ishlab chiqarishdagi ahamiyati hamda “doimiy hushyorlik” tamoyilining roli tahlil qilingan. Xalqaro tashkilotlar ma'lumotlariga ko'ra, hushyorlik siyosatini joriy etish ishlab chiqarishdagi jarohatlar va o'lim holatlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Tadqiqot natijalari xavfsizlik madaniyatini shakllantirish va profilaktik nazorat tizimlarini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Mehnat muhofazasi, xavfsizlik, hushyorlik, ishlab chiqarish, profilaktika.

Introduction

Inson mehnati — taraqqiyotning harakatlantiruvchi kuchi, xavfsizlik esa uning kafolatidir. Ishlab chiqarish, qurilish, energetika, kimyo va transport kabi sohalarda xavfsizlik talablariga amal qilinmasa, bu inson salomatligi va iqtisodiy barqarorlik uchun katta xavf tug'diradi. Shu nuqtai nazardan, **“The price of safety is eternal vigilance”** degan ibora butun dunyo bo'ylab mehnat muhofazasi siyosatining markaziy tamoyiliga aylangan.

Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO) ma'lumotlariga ko'ra, **har yili 2,78 million kishi** ishlab chiqarish bilan bog'liq jarohatlar yoki kasbiy kasalliklar tufayli hayotdan ko'z yumadi. Bu esa har **12 soniyada bitta inson** hayotini yo'qotayotganini anglatadi. Xavfsizlik bo'yicha eng rivojlangan davlatlarda ham ogohlik va nazorat yetarli darajada bo'lmasa, bu ko'rsatkich o'sadi.

Doimiy ogohlik tushunchasi

Eternal vigilance — bu doimiy hushyorlik, nazorat va xavflarni oldindan sezish qobiliyatidir. Xavfsizlikni ta'minlash bir martalik chora emas, balki **uzluksiz jarayon** bo'lishi zarur. Doimiy ogohlik quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Tashkiliy darajada:

- Ish joyida xavfsizlik siyosatini har chorakda yangilab borish;
- Har bir hodisadan so'ng tahlil o'tkazish;
- Xodimlarni xavfsizlik madaniyatiga jalb etish.

2. Texnik darajada:

- Avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari, sensorlar va signalizatsiyalar o'rnatish;
- Jihozlarning texnik ko'rikdan o'tishini muntazam nazorat qilish;
- Himoya vositalarining sifatini doimiy tekshirish.

3. Insoniy omil:

- Har bir xodimning e'tiborli, hushyor va mas'uliyatli bo'lishi;
- Psixologik charchoq, stress va e'tiborsizlikni kamaytirish;
- Xavfsizlik bo'yicha shaxsiy mas'uliyat hissini kuchaytirish.

4. Xalqaro mehnat xavfsizligi statistikasi (2023–2024-yillar)

Tashkilot	Ko'rsatkich	Yil	Natija	Izoh
ILO (Xalqaro Mehnat Tashkiloti)	Ishlab chiqarish bilan bog'liq o'lim holatlari	2024	2,78 mln kishi	Har yili butun dunyo bo'yicha
ILO	Ishlab chiqarishdagi jarohatlar soni	2024	374 mln kishi	Eng ko'p qurilish va tog'-kon sohasida
WHO (JSST)	Ish joyidagi zararli omillar tufayli o'lim holatlari	2023	1,6 mln kishi	Sog'liq bilan bog'liq xavflar
OSHA (AQSh)	Ish bilan bog'liq o'limlar kamayishi	2024	5% kamaygan	“Hushyorlik siyosati” samarasi
Eurostat (Yevropa Ittifoqi)	Ishlab chiqarishdagi o'limlar	2023	1,76/100 000 ishchi	O'rtacha ko'rsatkich
Yaponiya va Germaniya tajribasi	Jarohatlar sonining kamayishi	—	30–40%	Profilaktik nazorat tizimlari natijasi

Xalqaro tajriba

Dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarida xavfsizlik madaniyati doimiy ogohlik tamoyiliga asoslangan:

- **Germaniyada** har bir korxonada “Sicherheitskultur” — ya'ni xavfsizlik madaniyati dasturi joriy qilingan. Bu tizimda har bir xodim haftasiga kamida bir marta xavfsizlik bo'yicha qisqa trening oladi.
- **Yaponiyada** “Kaizen Safety” tamoyili asosida har kuni mayda, ammo uzluksiz takomillashtirish ishlari olib boriladi.
- **AQShda** OSHA (Occupational Safety and Health Administration) har yili 100 minglab korxonalarni tekshiradi, ularning 70 foizi o'z faoliyatini yaxshilagan.
- **O'zbekistonda** so'nggi yillarda ishlab chiqilgan “Mehnat muhofazasi va xavfsiz mehnat sharoitlarini ta'minlash to'g'risida”gi normativlar doimiy nazorat tizimini mustahkamlashga qaratilgan.

Doimiy ogohlikning ilmiy asoslari

Har bir baxtsiz hodisa — bu tizimdagi ogohlikning uzilishi natijasi. Xavfli vaziyatlar quyidagilarda ko'rinadi:

- texnik nosozliklarni vaqtida sezmaslik;
- xavfli sig

nallarni e'tiborsiz qoldirish;

- ortiqcha ishonch yoki charchoq tufayli e'tibor pasayishi.

Shuning uchun zamonaviy xavfsizlik tizimlari **“proaktiv yondashuv”** — ya'ni hodisani sodir bo'lishidan oldin oldini olish tamoyiliga asoslanadi.

Xavfsizlikning doimiy ta'minlanishi uchun:

- xavfli zonalarini **sun'iy intellekt asosida monitoring qilish**,
- **inson–mashina interfeysini ergonomik** loyihalash,
- **psixologik xavfsizlik treninglarini** joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiy va ijtimoiy tahlil

ILO hisob-kitoblariga ko'ra, mehnat jarohatlari va kasbiy kasalliklar sababli dunyo miqyosida har yili **3,9 trillion AQSh dollari** miqdorida iqtisodiy zarar yetkaziladi. Bu global yalpi ichki mahsulotning (YaIM) **taxminan 5%** ini tashkil etadi.

Boshqacha aytganda, xavfsizlikka sarflangan har bir 1 dollar — ishlab chiqarishda **4–6 dollar** miqdorida zararlarning oldini oladi.

Demak, doimiy ogohlik nafaqat inson hayotini, balki iqtisodiy barqarorlikni ham saqlaydi.

Xulosa

“The price of safety is eternal vigilance” — bu shunchaki so'z emas, balki hayot falsafasi.

Har bir korxona, muhandis, rahbar va ishchi **doimiy ogohlikni odat** sifatida qabul qilishi kerak.

Chunki xavfsizlik — bu natija emas, jarayon; yutuq emas, mas'uliyat.

Doimiy ogohlik insonni xatolardan, korxonani yo'qotishlardan, davlatni esa iqtisodiy zararlardan himoya qiladi.

Texnologiya, bilim va mas'uliyat uyg'unlashgan joyda xavfsizlik madaniyati yuksak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. International Labour Organization (ILO). (2024). Global estimates on occupational accidents and diseases. Geneva: ILO Publications.
2. World Health Organization (WHO). (2023). Global Health Risks Report. Geneva: WHO Press.
3. Occupational Safety and Health Administration (OSHA). (2024). Annual Safety and Health Report. Washington, D.C.: U.S. Department of Labor.
4. Eurostat. (2023). Occupational Safety and Health Statistics in the European Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. United Nations. (2023). Sustainable Development Goals – Goal 8: Decent Work and Economic Growth. New York: United Nations.
6. International Social Security Association (ISSA). (2023). Vision Zero: Global campaign for safety, health, and well-being at work. Geneva: ISSA.
7. National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH). (2024). Workplace Safety and Prevention Strategies. Atlanta, GA: Centers for Disease Control and Prevention (CDC).
8. European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA). (2023). Safety and Health in Changing Work Environments. Bilbao: EU-OSHA.

-
9. Kawakami, T., & Kogi, K. (2022). Participatory approaches to workplace safety improvement in developing countries. *Safety Science Journal*, 150, 105–113.
 10. Lee, J., & Park, H. (2024). Impact of Continuous Vigilance Policies on Industrial Safety Performance. *Journal of Occupational Health and Safety*, 62(4), 251–260.